

ZOFIA KURZOWA
(1931–2003)

ofia Teresa Kurzowa urodziła się 16 kwietnia 1931 r. we Lwowie, w rodzinie inteligencji uniwersyteckiej. Była córką Zofii z Kwaśniewskich i Stefana Kawyna, dra Uniwersytetu Lwowskiego, wytrawnego badacza romantyzmu, w szczególności recepcji dzieł Adama Mickiewicza.

„Ten lwowski dom to m.in. siedziba Klubu Kultury Współczesnej, skupiającego ludzi zainteresowanych literaturą, plastyką, muzyką, teatrem i filmem w ówczesnym budzącym się po wielkim kryzysie ekonomicznym Lwowie” – tak charakteryzuje Jej dom rodzinny W. Miodunka (2001: 67, za Tyrowiczem 1998 I: 19).

Dom rodzinny kształtował Jej osobowość, zainteresowania, również naukowe. Tak wspominała go po latach w rozmowie z M. Skarżyńskim (1997, b: 6): „Urodziłam się we Lwowie, tam spędziłam dzieciństwo. Rodzinne strony opuściliśmy jako repatrianci w 1945 r. Od najwcześniejszych lat żyłam wśród ludności wieloetnicznej, mieszanej narodowo, językowo i wyznaniowo. Wychowana w polskim domu inteligentkim i uczona polskiego języka literackiego, na co dzień podczas zabaw z rówieśnikami mówiłam po ukraińsku albo lwowskim bałakiem. Wcześniej zrozumiałam, że ludzie mogą być różnych wyznań, że różne może być poczucie narodowe, że różne mogą być niepodległościowe dążenia i wcześniej uczono mnie dla tej różnorodności szacunku. Wcześniej też poznałam, niestety, jak tragiczne skutki przynoszą nacjonalistyczne i szowinistyczne zacietrzewienia i nienawiść”.

Po opuszczeniu Lwowa wraz z rodzicami znalazła się w Lublinie, gdzie ojciec, z inicjatywy Juliusza Kleiner, podjął pracę jako profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Tu, w Lublinie, w latach 1945-1948 uczęszczała do Gimnazjum sióstr urszulanek, a następnie do dwuletniego Państwowego Liceum Ogólnokształcącego im. Arciszowej, które ukończyła zdaniem matury w 1950 r. Już wtedy przejawiała niezwykle zdolności i zainteresowania naukami humanistycznymi, wyróżniała się ponadprzeciętną inteligencją, wielką kulturą, dojrzałością w określaniu życiowych celów i ambicji, które stanowiła praca naukowa. Budziła powszechny podziw swoją pracowitością.

W roku 1950 rozpoczęła studia polonistyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od początku studiów swoją wiedzą, talentem, szybką decyzją o wyborze specjalizacji językoznawczej zwróciła na siebie uwagę, tak surowego nauczyciela, jakim był prof. Kazimierz Nitsch. On to właśnie zaproponował studentce II roku współpracę z Pracownią Słownika Staropolskiego. W Słowniku pracowała od 1952 do 1955 r. Tam też przechodziła kolejne etapy prac leksykografa, poczynając od ekscerpowania materiału z zabytków staropolskich a na redakcji hasel kończąc. W roku 1955 uzyskała magisterium za pracę o języku filomatów napisaną pod kierunkiem prof. Zenona Klemensiewicza. W tym też roku w „Języku Polskim” ukazał się Jej pierwszy artykuł: *Język grupy filomatów*.

W latach 1955-1958 podjęła studia doktoranckie na Uniwersytecie Warszawskim u prof. Witolda Doroszewskiego; współpracowała z Pracownią Historii Języka Polskiego PAN w Warszawie, a od października 1958 roku do czerwca 1962 pracowała na stanowisku starszego asystenta w Pracowni Słowotwórstwa Historycznego. Tu zapoznała się z warszawską szkołą językoznawczą, a zwłaszcza z teoriami słowotwórczymi profesora Doroszewskiego.

Owocem okresu warszawskiego były publikacje z zakresu historii języka polskiego, m.in. *Poglądy gramatyczne Kopczyńskiego w świetle krytyki Józefa Mrozińskiego; Mroziński jako gramatyk*, „Poradnik Językowy” (1957), *Bibliografia prac z zakresu słowotwórstwa je-*

języków słowiańskich w piśmiennictwie polskim (wspólnie z R. Grzegorzcykową), „Poradnik Językowy” (1960); *Indeks a tergo do „Słownika języka polskiego” S.B. Lindego* (wspólnie z R. Grzegorzcykową i J. Puzyrnią, 1961), a przede wszystkim rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. W. Doroszewskiego pt. *Język filomatów i filaretów. Przegląd dziejów języka polskiego XIX w. Słownictwo i słownictwo*. Była ona podstawą uzyskania stopnia doktora w 1962 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Ponadto, doświadczenia metodologiczne szkoły warszawskiej znalazły wyraz w Jej pracach z zakresu słownictwa synchronicznego, stanowiących jeden z nurtów badawczych Zofii Kurzowej.

W 1962 r. wróciła (za mężem) do Krakowa. Od października 1962 roku rozpoczęła pracę jako adiunkt w Katedrze Języka Polskiego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach, a od roku akademickiego 1964/1965 w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. W lipcu 1969 r. została zatrudniona jako adiunkt w Katedrze Języka Polskiego w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od tej pory do końca życia związana była z Uniwersytetem Jagiellońskim. Osobiście bardzo sobie status pracownika Wszechnicy Jagiellońskiej ceniła.

W roku 1970 uzyskała habilitację za rozprawę *Polskie rzeczowniki męskie na -o na tle słowiańskim*; w lutym 1971 r. została powołana na stanowisko docenta UJ, w październiku 1975 r. otrzymała tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, a w listopadzie tegoż roku stanowisko profesora nadzwyczajnego UJ. W 1985 r. została profesorem zwyczajnym.

W latach 1972-1981 była wicedyrektorem Instytutu Filologii Polskiej UJ; od 1978 kierownikiem Zakładu Współczesnego Języka Polskiego, następnie od 1996 r. do 2001 r., tj. do przejścia na emeryturę, kierownikiem Katedry Współczesnego Języka Polskiego, która powstała w wyniku przekształcenia Zakładu w Katedrę.

W latach 1976-1989 włączyła się w ogólnopolskie badania prowadzone jako problemy węzłowe i międzyresortowe, obejmując kierownictwo dwóch tematów badawczych: 1) Język telewizji na tle współczesnej polszczyzny w ramach problemu węzłowego „Polska kultura narodowa jej tendencje rozwojowe i percepcja”; 2) Język i kultura Polonii w krajach socjalistycznych – w ramach problemu międzyresortowego „Przemiany zbiorowości polonijnych na tle przekształceń innych grup etnicznych w krajach ich osiedlenia”. W tym przypadku głównie zajmowała się językiem Polaków w ZSRR.

Parokrotne wyjeżdżała na staże zagraniczne: do Wilna na Uniwersytet Wileński (1961 i 1978), do Instytutu Językoznawstwa Białoruskiego Akademii Nauk w Mińsku (w 1976), do Instytutu Karola w Pradze (1983). Była członkiem wielu organizacji i towarzystw naukowych: od 1952 r. Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego; od 1958 r. Polskiego Towarzystwa Językoznawczego; od 1963 r. Komisji Językoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie; w latach 1977-1993 Komitetu Językoznawstwa PAN; od 1984 r. Komitetu Badania Polonii PAN; od 1989 r. Komitetu Słowianoznawstwa PAN w Krakowie.

Prof. Zofia Kurzowa wielokrotnie (1971, 1973, 1976, 1983, 1990) otrzymywała nagrody resortowe Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Była odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979); Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1998) oraz Medalem 600-lecia Odnowienia Akademii Krakowskiej (2001).

Zmarła 4 maja 2003 roku w Krakowie. Spoczywa w Alei Zasłużonych na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Przegląd dorobku naukowego Zofii Kurzowej, obejmującego ponad 130 pozycji, w tym aż 16 książek, dowodzi, iż była Ona uczonym o rozległych zainteresowaniach badawczych. Stanowią je: badania języka polskiego na Kresach Wschodnich; kontakty językowe wschodnio-słowiańskie, język w przekazach telewizyjnych, system współczesnego języka polskiego, głównie słowotwórstwo i słownictwo, leksykografia.

Centralne miejsce w całokształcie twórczości naukowej Zofii Kurzowej zajmuje problematyka polszczyzny Kresów. Owo poczesne miejsce wśród pozostałych kierunków badań Uczonej miało swoje wielorakie uzasadnienie. Po pierwsze wynikało z Jej kresowych korzeni: „najważniejszy impuls do takiego zaangażowania szedł stąd, że, jak i cała moja rodzina pochodzę z Kresów” (Skarżyński, 1997 b: 6). Temat ten traktowała jako swoje życiowe zadanie, święty obowiązek – opisać język, który jako dziecko, obok polszczyzny literackiej, znała i nim się posługiwała; po drugie w przekonaniu o istnieniu trwałych, nierozzerwalnych związków literatury i kultury polskiej z twórczością poetów i pisarzy kresowych. Stąd zapewne zrodziła się u Badaczki myśl o konieczności wypełnienia owej luki – „nikt dotychczas tego nie zrobił” powiedziała w cytowanej wcześniej rozmowie z M. Skarżyńskim.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych badania te nie były, jak obecnie, ani możliwe, ani modne. Trzeba było wielkiej wiedzy i odwagi, aby je podjąć. Takie przygotowanie miała Zofia Kurzowa, uczennica profesorów Kazimierza Nitscha i Zenona Klemensiewicza, którzy „wprowadzali Ją (...) [jak pisze W. Miodunka (2001: 13)] w badania z zakresu historii języka i dialektologii historycznej. To temu właśnie kierunkowi była wierna, prowadząc swe rozległe badania języka kresowego i uzupełniając go o nowe propozycje socjolingwistyki oraz problematykę kontaktów językowych”.

Z. Kurzowa „stworzyła syntezę wiedzy o języku Kresów. Napisała je jedna Autorka w ciągu kilku lat wyteżonej pracy, choć można by powiedzieć, że syntezę tę pisała przez całe swe życie, czyli przez 40 lat, bo od pierwszego artykułu opublikowanego w 1955 r.; ze syntezie tej podporządkowała inne swe prace, bowiem była od śmierci prof. Józefa Trypućki (1983) świadoma, że jest „ostatnim z językoznawców mogących utrwalić ten fragment języka polskiego” (Miodunka 2001: 11).

Zagadnieniom Kresów poświęciła ponad sześćdziesiąt publikacji, w tym osiem książek. Badania zaczęła od wspomnianej wcześniej rozprawy magisterskiej o języku filomatów.

Już w 1963 r. ukazała się książka: *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX w. Słowotwórstwo i słownictwo*, a w 1972 r. *Studia nad językiem filomatów i filaretów. Fonetyka, fleksja, składnia*. Obie książki tworzyły doskonałą monografię języka grupy ludzi, którzy byli tak ściśle związani z historią i kulturą polską XIX w. Ze względów natury politycznej, nie mogło w nich być jeszcze wyraźnych sformułowań typu: język polski na kresach. Ale w 1975 r. została wydana następna książka z tego cyklu,

Elementy kresowe w powieści powojennej. Już w samym tytule Autorka używa „zakazanego” przymiotnika *kresowe*. Całość zaś w systematyczny sposób ukazuje istnienie elementów kresowych w powojennej polskiej prozie we wszystkich podsystemach języka tzn. w fonetyce, morfologii i leksyce. W obszernym rozdziale III przeprowadza analizę funkcji językowych kresowizmów występujących w poszczególnych utworach omawianych w książce autorów. Stanowi ona doskonały wzór praktycznej realizacji postulatów: opisu języka artystycznego, a zwłaszcza badania stylizacji gwarowej, przy czym o tyle osobliwej, że dotyczy ona dialektów północno i południowo-kresowych. Obraz ich jest złożony, bo w dodatku „jest odbiciem rozwoju stosunków narodowo-społeczno-kulturowych, jakie się wytworzyły między Polakami a Białorusinami i Ukraińcami w ciągu ich wielowiekowego współżycia na jednej ziemi” (Kurzowa 1975: 107).

W konkluzji Badaczka dochodzi do wniosku, że pisarze „idą za prawdą historyczno-językową”, jaką jest fakt, iż dialekty kresowe miały szerszy krąg użytkowników zarówno w warstwach niższych i wyższych, i tym różniły się od prowincjonalnych odmian języka ogólnopolskiego. Stąd też Autorka ocenia jako „słuszny zabieg [...] dialektyzowanie języka wszystkich kresowych warstw społecznych wprowadzanych do powieści” (Kurzowa 1975: 200). Zwraca też uwagę na odmienne, pod tym względem, stanowisko Strykowskiego (stylizację językową wiąże on z momentami emocjonalnymi) i Konwickiego w *Rojstach*. Ostateczny wniosek Autorki: język kresowy jest żywy w języku twórców literatury pochodzących z Kresów zarówno północnych, jak i południowych.

Lata 1975-1982 to czas pozornego odejścia od tej problematyki, bowiem na liście publikacji z tego okresu znajdujemy tylko jeden artykuł: *Język polski na Kresach północno-wschodnich*. Jak się okazało, był to okres wyteżonej pracy nad monografią *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku* (wyd. 1983). We wstępie Autorka zwraca uwagę na duże zainteresowanie problemami języka polskiego na Kresach Wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, znajdujące odbicie w dość bogatej literaturze. Publikacje te ujmują jednak problemy genetycznie, analizują język polski w odległych epokach. Mówi też, że „południowo-wschodnia odmiana polskiego dialektu kresowego jako zjawisko odrębne, rozwijające się w określonym czasie, na określonym terytorium, nie doczekała się jak dotąd osobnego i w miarę pełnego opracowania” (Kurzowa 1983: 11). Dlatego też praca ma na celu opis dziejów języka południowo-kresowego „jego stan i funkcjonowanie w XX wieku, zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu jego istnienia w obrębie państwa polskiego, tj. do 1939 roku na terenie dawnej Rusi Czerwonej, stanowiącej przedwojenne trzy województwa: lwowskie, tarnopolskie i stanisławowskie”.

Zofia Kurzowa zebrała olbrzymi materiał pochodzący z różnorodnych źródeł pisanych i mówionych, na którego podstawie odtworzyła system gramatyczny polszczyzny kresów południowo-wschodnich pierwszej połowy XX w. Stanowił go wyczerpujący opis fonetyki, morfologii, składni, słownictwa i frazeologii, poprzedzony przedstawieniem tła historycznego oraz złożonych stosunków politycznych, narodowościowych i wyznaniowych tych ziem. Kolejne rozdziały przyniosły charakterystykę zróżnicowania języka południowokresowego uwarunkowanego czynnikami społecznego statusu użytkowników oraz zależności wynikających ze stałego kontaktu języka

polskiego z ukraińskim. Posłużyła się tu Z. Kurzowa, obok powszechnie znanych metod filologicznych, socjolingwistyczną oraz stosowaną w badaniach bilingwizmu.

W wyniku tak szczegółowych analiz, przedstawienia różnych materiałów polszczyzny kresów południowo-wschodnich po raz pierwszy w polskiej literaturze językoznawczej dała jej pełny, konsekwentny opis. We wnioskach końcowych stwierdza, „że stanowi ona regionalny podsystem polszczyzny etnicznej, różniący się od systemu ogólnopolskiego niewielką liczbą odmiennych jego elementów (fonemów i morfemów), natomiast znacznie różniący się pod względem zasad dystrybucji tych elementów” (Kurzowa 1983: 431). Rozchwanie ogólnopolskiej dystrybucji tłumaczy interferencjami ukraińskimi w języku polskim kresów południowych. Omawiana pozycja stanowiła w owym czasie ogromne wydarzenie naukowe i kulturowe, toteż dziesięciotysięczne pierwsze wydanie dzieła rozeszło się błyskawicznie, już w 1985 r. ukazała się edycja druga, uzupełniona.

Zainteresowania Zofii Kurzowej i realizacja życiowego zadania „ocalić od zapomnienia” nie kończy się na monografii polszczyzny kresów południowowschodnich. Powraca ona do rozpoczętego w 1955 r. opisu języka filomatów, a następnie w 1963 r. języka filaretów, to jest cyklu opracowań języka polskiego kresów północnych. Z tą problematyką wiąże się także Jej wcześniejsza (1956) publikacja: recenzja studium J. Trypućki, *Język Władysława Syrokomli (L. Kondratowicza). Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX w.* Znaczącym jest również fakt przekazania w 1983 r. przez J. Trypućkę (na dwa miesiące przed Jego śmiercią) Zofii Kurzowej materiałów – rozpisanych, ale jeszcze nie opracowanych tekstów polskich pochodzących z ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. I to wydarzenie – powierzenie tak cennych materiałów łącznie ze zdaniem Uczzonego w liście do Prof. Z. Kurzowej, „pozwałam sobie oddać je [te materiały – dopisek Z.C-K] do dyspozycji Pani. Może w trakcie swoich badań będzie Pani miała z nich jakiś pożytek” – stało się „impulsem” do przedsięwzięcia pracy (Kurzowa 1993: 13-14).

W 1993 r. ukazała się druga, wielka – 500-stronicowa – synteza polszczyzny Kresów północnych p.t. *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich*. Książka dedykowana jest Władysławowi Trypućce i Władysławowi Wereniczowi – uczonym, z którymi łączyły Autorkę więzy wspólnej pasji badawczej języka kresowego. Z oboma współpracowała i obaj uważali, że to Ona jest „ostatnim z językoznawców mogących utrwalić ten fragment języka polskiego”. I stało się tak, bowiem monografia jest dziełem niepowtarzalnym i monumentalnym. Po raz pierwszy ukazuje rozwój języka polskiego, wymienionych terenów, od wieku XVI po czasy najnowsze. Dotychczasowe opracowania dialektu północno-kresowego przede wszystkim obejmowały wiek XIX. Szczegółowa jej wartość polega na: wykorzystaniu bogatego materiału źródłowego – dokumentów i tekstów polskich od połowy XVI po koniec XVIII w. i przedstawieniu ewolucji historii polityczno-społecznej i kulturowej tych terenów; skomplikowanych procesów demograficznych, narodowościowych i osadniczych. Autorka wiele uwagi poświęciła problemowi przemian w świadomości narodowej warunkowanych procesami rutenizacji i polonizacji, pokusiła się też o rodzaj syntezy dotychczasowych prac nad językiem polskim Kresów północno-wschodnich. Dowodzi on wielkiej erudycji i znajomości literatury przedmiotu.

Autorka konfrontowała stanowiska dialektologów litewskich i białoruskich dotyczące stosunków językowych panujących wśród tamtejszej ludności, zwłaszcza po drugiej wojnie światowej. Ponadto, Z. Kurzowa poddała wielopłaszczyznowej analizie – zgodnie z założeniami posiadanego doskonałego warsztatu filologicznego – materiał językowy zawarty a Aktach Wileńskich Komisji Archeologicznej. Przeprowadziła ją bardzo wnikliwie i na szerokim tle porównawczym, bowiem „zestawia się badany materiał z innymi opracowaniami polszczyzny Kresów północnych i południowych. każdy omawiany problem rozpatrywany jest więc w konfrontacji z danymi językowymi, które przynoszą najbardziej podstawowe prace dotyczące polszczyzny ogólnej i regionalnej XVI-XVIII w.” (Kurzowa 1993: 65). Opisała również fonetykę, słotwórstwo, fleksję i niektóre zagadnienia ze składni na materiale XIX- i XX-wiecznym, przedstawiła sytuację językową i narodową Polaków na Litwie i Białorusi po II wojnie światowej: „Historia dialektu północnokresowego nie kończy się jednak na roku 1939. W zmienionych warunkach żyje on nadal jako język ojczysty trzystutysięcznego prawie skupiska Polaków na Litwie oraz różnych skupisk polskich na Białorusi” (Kurzowa, 1993:15)

Zawarte w tym fragmencie książki dane ilościowe i procentowe obrazujące omawiany temat zdumiewają bogactwem, różnorodnością, wnikliwością i dogłębną znajomością tak trudnych do zebrania, zbadania i wreszcie skomentowania materiałów. Wiele tych informacji Autorka zawdzięczała pracom prof. W. Werenicza. Ostatni rozdział stanowi słownik regionalizmów północno-kresowych. Liczy on 1200 hasel jednowyrazowych oraz 50 frazeologizmów. Obejmuje słownictwo dialektu północnokresowego od końca XVI w. aż po czasy współczesne (do 1993). Zebrane słownictwo Autorka pojmowała jako regionalne, tzn. charakterystyczne dla regionalnej odmiany języka ogólnopolskiego, jaką właśnie ten dialekt stanowi. Regionalność i specyfika tego słownictwa wynika z geograficznego usytuowania dialektu „jednoczącego wpływy wschodniosłowiańskie z elementami polskimi” (Kurzowa, 1993: 329) oraz odzwierciedla stosunki społeczno-kulturowe i obyczajowe panujące w historii Wielkiego Księstwa Litewskiego. Słownik o charakterze dyferencjalnym w stosunku do języka polskiego, notuje więc:

- 1) słownictwo różne od ogólnopolskiego tj. takie wyrazy, które wyszły w języku polskim z użycia lub zmieniły znaczenie, natomiast zachowały się w badanym dialekcie jako kresowe archaizmy;
- 2) regionalne innowacje;
- 3) zapożyczenia (różniące dialekt północnokresowy od języka ogólnopolskiego) w pierwszej kolejności z języków wschodniosłowiańskich;
- 4) leksykalne zapożyczenia rosyjskie, które prawdopodobnie weszły do badanego dialektu około połowy XIX w.

Na uwagę zasługuje sposób opracowania wszystkich hasel w słowniku. Artykuł hasłowy zawiera pełny materiał w porządku chronologicznym, skonfrontowany z podstawowymi słownikami języka polskiego, ukazuje zróżnicowania zasięgów geograficznych. W celu ustalenia pokrewieństwa leksykalnego wyrazu hasłowego oraz ewentualnych wpływów obcych został on też porównany ze słownikami języków wschodniosłowiańskich i języka litewskiego. Autorka we wstępie do Słownika zastrze-

gała, iż nie stanowi on kompletnej ani zamkniętej listy słów, jest tylko próbą opracowania słownictwa regionalnego kresów północno-wschodnich. Klasyfikując materiał leksykalny na regionalizmy, frazeologię, słownik rusycyzmów, archaizmy, zapożyczenia, regionalne innowacje, omawiając geograficzne zasięgi regionalizmów północnokresowych oraz uwzględniając leksykalne różnice dialektów kulturalnych Litwy i Warszawy, Z. Kurzowa zawarła w Słowniku pełną charakterystykę słownictwa. Stworzyła jedyny w swoim rodzaju model metodologiczny tak bardzo specyficznego słownika dialektu północnokresowego pozostającego w sytuacji kontaktów wielojęzycznych: polsko-litewsko-białorusko-rosyjskich.

W monografii *Język polski Wileńszczyzny...* przedstawiła dzieje dialektu północnokresowego na tle różnorodnych czynników pozajęzykowych, określiła ich wpływ na jego etapowy rozwój oraz dała wyczerpujący opis, syntetyzując dokonane w książce opisy i analizy szczegółowe stwierdziła, że dialekt północnokresowy „jest w swojej genezie dialektem kulturalnym” jego źródłem były procesy polonizacyjne miejscowej ludności, wywodzi się z polskiego języka literackiego, zawiera w swej strukturze jego cechy systemowe”, a jego stałe kontakty z językiem białoruskim w oczywisty sposób motywują istnienie w nim cech białoruskich pośrednio też i litewskich, dlatego też ma on także pewne znamiona dialektu mieszanego. Konkluzje i wnioski Autorki mają charakter rozważań ogólnoteoretycznych, interpretacji w aspekcie najnowszej wiedzy o kontaktach i interferencjach językowych.

Do cyklu prac o polszczyźnie kresowej należy praca *O mowie Polaków na Kresach Wschodnich*, która się ukazała (1993) w serii „Nauka dla Wszystkich”, nr 460. Jako pozycja ujmująca zagadnienia w przystępny, ale równocześnie całościowy sposób ma ona ogromna wartość poznawczą dla szerokiego grona czytelników nadal żywo zainteresowanych Kresami. I tu podobnie jak w dwóch poprzednio prezentowanych wielkich syntezach, Autorka właściwy opis cech strukturalnych polskich dialektów kresowych poprzedziła gruntowymi informacjami na temat stosunków polityczno-społecznych i narodowych oraz etapów kształtowania się tych dialektów na kresach wschodnich. Całość zamknęła interesującymi uwagami o wpływie dialektów kresowych na polszczyznę ogólną w aspekcie historyczno-kulturowym, metodologicznie w ujęciu diachronicznym. Wpływy te były wielorakie, występowały z różnym natężeniem w różnych wiekach, stąd trafne Jej zdanie zamykające książkę: „Dzieje dialektów kresowych to także 600 lat swoistych dziejów języka polskiego” (Kurzowa, 1993: 63).

Podsumowując ów „centralny” nurt badawczy Zofii Kurzowej, trzeba powiedzieć, iż Jej koncentracja na polszczyźnie kresowej (łwowskiej i wileńskiej) oraz sytuacji językowej Polaków w b. ZSRR dała syntezę dziejów języka polskiego na kresach wschodnich Rzeczypospolitej na tle historycznych i współczesnych kontaktów językowo-kulturowych polsko-ukraińskich, polsko-białoruskich, polsko-białorusko-litewskich, a także i polsko-rosyjskich. Cykl kresowy wzbogacają dwie niejęzykoznawcze pozycje, obie napisane wspólnie z J. Habelą: pierwsza *Łwowskie piosenki uliczne, kabaretowe i okolicznościowe do 1939 r.* miała dwa wielkie nakłady (1989 i 1997); druga, *Ten drogi Lwów. Śpiewnik jednogłosowy* (1991) również zyskała olbrzymią popularność.

Drugą ważną dziedziną zainteresowań i poszukiwań naukowych prof. Kurzowej był system współczesnego języka polskiego. Jako uczennica Witolda Doroszcze-

skiego należała do warszawskiej szkoły językoznawczej skupionej na całościowym, synchronicznym opracowaniu polskiego słowotwórstwa. Liczne prace z tego zakresu, m.in. *Kształtowanie się metod analizy słowotwórczej wyrazu w językoznawstwie polskim XX wieku* (1964); *O przedmiocie i metodzie słowotwórstwa* (1965), *Derywacja fleksyjna w języku polskim i próba wyjaśnienia jej genezy* (1974); *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim* (1976); *Struktury językowe z pierwszym członem nowo* (1976), *Problem kompozycji i derywacji w językach słowiańskich* (1978) jakkolwiek koncentrujące się na analizach słowotwórczych opisowych i historycznych, miały charakter rozważań ogólnoteoretycznych – systematycznego opisu współczesnych złożów imiennych i ukazywały relacje między kompozycją a derywacją w językach słowiańskich. Wszystkie przytoczone tu prace odznaczają się jasnością wykładu, precyzją analiz, co wydaje się godnym podkreślenia, gdyż w czasie powstawania ich, metodologia ta, poza ośrodkiem warszawskim, dopiero stopniowo się ustalała w badaniach językoznawczych i w dydaktyce uniwersyteckiej mało jeszcze była uprawiana. Z bogatym dorobkiem naukowym w dziedzinie polszczyzny kresów, ściślej współczesnego języka polskiego i słowotwórstwa polskiego i słowiańskiego wiążą się onomastyczne prace Z. Kurzowej, są to liczne artykuły, głównie materiałowo-źródłowe o charakterze rozprawk i monografii nazw własnych na -o. Należą tu m.in. prace: *Odmiana i nieodmienność nazwisk na -o w języku polskim* (1966), *Staropolskie nazwy osobowe na -o (Historia i geografia)* (1967), *Polskie rzeczowniki męskie na -o na tle słowiańskim* (1970), *Męskie imiona zdrobniałe i spieszczone w pieśniach ludu polskiego* (1970), *Nazwy osobowe na -o w onomastyce literackiej* (1973). Jak wynika z przytoczonych tytułów, twórczość naukową Z. Kurzowej zawsze cechowało dążenie do całościowego ujęcia danego zagadnienia, poszukiwanie uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych omawianego zjawiska, jego etapy rozwojowe, geografia i wreszcie jego funkcje w różnych odmianach języka – słowem refleksja ogólnoteoretyczna i synteza. Stąd też owocem tego rodzaju dociekań była książka *Polskie rzeczowniki męskie na -o na tle słowiańskim* (1970), swoiste ogniwo, łączące problemy języka ogólnego z onomastyką, bowiem zostały w niej zanalizowane rzeczowniki własne i pospolite, mające rodzajowe zakończenie nijakie -o. Przede wszystkim jednak Autorka ukazała w niej rozwój historyczno-językowy kategorii maskulinów na -o, jej geografie i chronologię, sformułowała wnioski natury teoretycznej m.in. stwierdziła, że 1) w geografii zjawiska istnieją powiązania między językami słowiańskimi. Geografia ta jest warunkowana fleksją jednej grupy rzeczowników na -o, mianowicie nazwisk; 2) Polska pod tym względem stanowi obszar przejściowy; tereny wschodnie i Mazowsze mają przede wszystkim rzeczowniki własne na -ko; obszary środkowe i zachodnie ich nie mają. W konsekwencji analizy badanej kategorii Autorka postawiła ogólnoteoretyczne pytanie „czy syntezy te jako formanty męskie mają prymarną funkcję apelatywną, czy onomastyczną i czy ich funkcja prymarna wywołuje wtórnie funkcję inną. Odpowiedź nie jest prosta, trzeba wziąć pod uwagę zarówno dane synchroniczne, jak historyczne” (Kurzowa 1973: 155: 156).

Odrębną dziedziną dokonań naukowych Z. Kurzowej są, wspomniane wcześniej, wieloletnie zespołowe badania języka telewizji polskiej prowadzone w kierowanym przez nią zespole, w którego skład wchodził młodzi pracownicy naukowcy, głównie Jej uczniowie. Ten nurt badawczy najpierw zaowocował szeregiem artykułów, m.in.: *La langue de la télévision par rapport a la language parlée et écrite* („Biuletyn PTJ”,

wspólnie z W. Miodunką); *Norma językowa w przekazach telewizyjnych a socjolingwistyczny opis sytuacji* („Przekazy i Opinie” 1983, nr 1).

Autorka zawarła w nich ocenę aktualnego stanu badań oraz ogólnoteoretyczne i metodologiczne uwagi na temat nowej, dotąd nie opracowanej przez językoznawców, dziedziny wiedzy. Dotychczasowe badania z tego zakresu ograniczały się jedynie do nielicznych prac o charakterze normatywnym.

Równocześnie wiele czasu i wysiłku Z. Kurzowa poświęciła na zorganizowanie prac całego zespołu nad zgromadzeniem bazy materiałowej, czyli stworzeniem korpusu tekstów telewizyjnych i ich opracowaniem. Dokonano wyboru programu telewizyjnego (stał się nim program I) o zasięgu ogólnopolskim, odbierany przez największą liczbę słuchaczy. Ustalono również czasokres nagrań – jeden rok – jako czas stanowiący jeden cykl programowy telewizji. Zgromadzony w ten sposób olbrzymi materiał, liczący osiem tysięcy stron tekstów spisanych z taśm magnetofonowych, stał się podstawą wieloaspektowego opisu. Przede wszystkim stwierdzono, że język telewizji jest nową odmianą polszczyzny mówionej¹, mającą poważny wpływ na jej rozwój i funkcjonowanie. W celu uzyskania maksymalnie obiektywnych wyników badań poddano tę odmianę opracowaniom statystycznym – sporządzono *Listy frekwencyjne języka telewizji*: listę słowoform i listę składników syntaktycznych. Były one pierwszymi tego rodzaju opracowaniami ilościowymi języka mówionego, język telewizji określono jako opracowaną odmianę ogólnopolskiego języka mówionego². Obok informacji o właściwościach morfologicznych wyrazów, listy zawierały także dodatkowe dane o ich łączliwości syntaktycznej i frazeologicznej. Listy charakteryzowały się kompletnymi danymi statystycznymi, dzięki czemu stały się najbardziej obiektywnym dokumentem funkcjonowania polszczyzny mówionej lat osiemdziesiątych XX w. na płaszczyźnie: składni, morfologii i słownictwa wraz z frazeologią. Wyniki długoletnich badań Zespołu znalazły wyraz w pracach zbiorowych pod redakcją Zofii Kurzowej, które się ukazywały kolejno w latach: w 1985 – *Badania nad językiem telewizji polskiej. Studia metodologiczne i opisowe*; w 1989 – *Właściwości składniowo-stylistyczne języka telewizji polskiej (na materiale list frekwencyjnych)*; w 1991 – *Badania nad językiem telewizji polskiej. Ilościowy opis słownictwa*.

Wymienione pozycje zasługują na podkreślenie ich wartości naukowej, na przykład książka *Właściwości składniowo-stylistyczne...* oparta na metodologii wypracowanej w pierwszym etapie działalności Zespołu, a przedstawionej w tomie *Badania nad językiem telewizji...* – stanowi *novum* w dotychczasowych badaniach składni. Owo nowatorstwo polega na zastosowaniu metody ilościowej do opisu składni i stylu języka

¹ Teza ta znajduje uzasadnienie w wypowiedzi Z. Kurzowej, M. Szpizakowskiej (1985: 21): „...język przygotowany do telewizji powstaje w sytuacji oficjalnej, niespontanicznej, bo poddany wielostopniowym opracowaniom, jest najbardziej zunifikowanym, standaryzowanym, skodyfikowanym, ponadzawodowym i ponadśrodowiskowym współczesnym językiem mówionym. Stąd badania nad językiem telewizji polskiej stają się badaniami ogólnopolskiego języka mówionego...”.

² Przyjmując tego rodzaju ujęcie języka telewizji w jego obrębie wyróżnia się: język mówiony sensu *stricto*, tj. występujący w „naturalnej sytuacji komunikacyjnej” oraz sensu *largo* w znaczeniu ogólnym, tj. ze względu na kanał foniczny a niekoniecznie zespołu cech strukturalnych typowych dla języka mówionego – odmiany opracowanej, w której sytuacja komunikacyjna jest złożona. Współpracownicy zespołu: W. Miodunka (1979: 29-40), A. Ropa (1979: 41-48) przedstawili klasyfikację występujących w telewizji odmian języka. W wyniku rozlicznych dyskusji przyjęto zaproponowany przez A. Ropę podział na trzy odmiany: czytana, mówioną dialogową i mówioną monologową.

polskiej telewizji rozumianego jako opracowanego ogólnopolskiego języka mówionego.

Monografia ta odróżniała się od istniejących opracowań składniowych, ograniczających się do omawiania wybranych problemów, kompletnym opisem wszystkich nagranych tekstów w 900 godzinach programu telewizyjnego³. Wykonanie tego zadania było niezmiernie trudne, bowiem w tekstach często występowały konstrukcje nietypowe, nie mieszczące się w dotychczasowej tradycji opisu składniowego. Autorzy, w tym względzie, nie mieli żadnego punktu odniesienia – stworzyli oryginalne dzieło.

Wszystkie wymienione pozycje książkowe i materiały, opracowane przez Zespół kierowany przez prof. Z. Kurzową, stanowią jak napisał W. Miodunka (2001: 14) „...jedyny taki obraz [opracowanej odmiany mówionej ogólnopolskiego języka lat osiemdziesiątych – dopisek Z.C-K] w tysiącletniej historii polszczyzny”. W tym zbiorowym dziele prof. Z. Kurzowa odegrała rolę pierwszorzędne: jako wspaniały organizator nowatorskich badań naukowych prowadzonych na tak szeroką skalę; jako współtwórca koncepcji języka telewizji.

Publikacje te i korpus tekstów służyły i nadal mogą być wykorzystywane jako baza do dalszych studiów np. nad językiem mówionym okresu dominacji nowomowy, czy też być użyteczne do opracowania: gramatyki współczesnego języka mówionego bądź podręczników do nauki języka polskiego jako obcego w odmianie mówionej. Tak na przykład dane dotyczące frekwencji i kategorii morfologicznych poszczególnych części mowy włączono do tomu *Język polski jako oby. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* (red. W. Miodunka, 1992).

W związku z badaniami nad językiem telewizji, jako wyraz ich indywidualnych kontynuacji, pozostaje zbiór artykułów tworzących osobny rozdział pt. *Język telewizji polskiej* zamieszczonych w księdze referatów krakowskiej konferencji naukowej (1992): *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)* (Z. Kurzowa, W. Śliwiński, red. 1994). Autorzy zawartych w tym tomie publikacji jednomyślnie postulują wniosek o potrzebie a zarazem możliwości prowadzenia wielostronnych badań języka mówionego sensu *large* na korpusie tekstów telewizyjnych oraz opracowanych listach frekwencyjnych.

W kręgu zainteresowań Z. Kurzowej mieściła się także leksykografia. Już na początku swej naukowej drogi w warszawskiej szkole prof. W. Doroszewskiego, pod kierunkiem Mistrza – twórcy polskiej leksykografii naukowej – zdobywała doświadczenie, praktycznie zapoznawała się z warsztatem słownikarskim. W roku 1961 ukazał się *Indeks a tergo do „Słownika języka polskiego” S.B. Lindego* opracowany wspólnie z R. Grzegorką i J. Puzyrą. Chociaż ten kierunek badawczy nie zajmował centralnego miejsca w twórczości naukowej Z. Kurzowej, to był on w niej obecny jako nurt poboczny. Pojawiał się w Jej głównych dziełach o języku kresów w postaci słowników stanowił ich znaczącą część: w *Polszczyźnie Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*; w *Języku polskim Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*

³ Prof. Z. Kurzowa (1989:16) we wstępie do *Właściwości...* charakteryzuje ją następująco: „Praca niniejsza przedstawia rezultaty badań konkretnych tekstów, określonych ilościowo, powstałych w określonym czasie, badań trwających dziesięć lat. Trzeba je traktować jako kończące pewien etap badawczy, który polegał na opracowaniu list frekwencyjnych składników syntaktycznych oraz zarysowaniu na ich podstawie charakterystyki składniowo-stylistycznej języka telewizji w jego odmianach funkcjonalnych”.

W latach dziewięćdziesiątych Z. Kurzowa rozwinęła a wręcz utrwaliła swą pozycję leksykografa. Wydała trzy słowniki: w 1992 r. *Słownik minimum języka polskiego* (razem z Haliną Zgólkową), II wydanie ukazało się w 1993 r. Pozycja ta miała ogromne znaczenie w glottodydaktyce – wypełniała istniejącą w tej dziedzinie lukę. Pod koniec 1998 roku w wielkiej serii słowników PWN-u ukazał się *Słownik synonimów polskich* Z. Kurzowej, Z. Kubiszyn-Mędrali, M. Skarżyńskiego i J. Winiarskiej, opracowany pod redakcją Z. Kurzowej. Współautorka i zarazem redaktor leksykonu kierowała pracami zespołu, a przede wszystkim była współtwórcą jego założeń teoretycznych i metodologicznych – wydanie słownika poprzedziła publikacja pt. *Przeszłość i przyszłość słownika polskich synonimów* zamieszczona w „Poradniku Językowym” w maju 1998 r. w artykule przedstawiła historię polskich słowników synonimicznych, a na tym tle koncepcję teoretyczną przygotowanego pod jej kierunkiem dzieła. W słowniku przyjęto dwa podstawowe kryteria, mianowicie uznano synonimie za zjawisko kontekstowe oraz wydzielanie poszczególnych składników znaczeń wyrazu, wokół których grupuje się synonimy. Przyjęcie tego rodzaju założeń metodologicznych i konsekwentne realizowanie ich w leksykonie stało się wyznacznikiem jego nowatorstwa. W rok po ukazaniu się słownika synonimów – pod koniec 1999 roku w krakowskim wydawnictwie Universitas ukazał się *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego* wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń – Zofii Kurzowej (indeks pojęciowy opracowała J. Winiarska).

Ilustrowany słownik podstawowy... Z. Kurzowej ze względu na bazę materiałową i zastosowaną metodę opisu leksykograficznego był pierwszym nowoczesnym słownikiem polskim adresowanym przede wszystkim do obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego. Ukazał się w chwili omawiania afiliacji programów do nauczania języka polskiego jako obcego. W tej sytuacji Słownik spełnia bardzo ważną rolę tworzenia odpowiedniej bazy naukowo-dydaktycznej w tym zakresie. Bardzo dobrze wpisał się w historię europejskiej leksykografii pedagogicznej – angielskiej, francuskiej, hiszpańskiej⁴.

Nowość metody polegała na 1) doborze słownictwa; 2) sposobie jego definiowania; 3) zastosowaniu elementów ikonograficznych; 4) połączeniu w jednym słowniku układu alfabetycznego słownictwa z układem pojęciowym.

Słownik gromadzi ok. 5000 wyrazów wybranych z list frekwencyjnych polskiego słownictwa, które na listach tych osiąga rangę od 1 do 1500. Jest to słownictwo statystycznie najczęstsze, tj. obiektywnie najczęściej używane w codziennych kontaktach językowych. Sięgający po ten słownik podstawowy cudzoziemiec zyskuje pewność, że przedstawiony zasób jest najbardziej reprezentatywny dla języka polskiego i najlepiej zaspokoi oczekiwania i potrzeby czytelnika.

W słowniku podawane są najczęściej używane znaczenia wyrazów. Definicje ich są najprostsze, odwołujące się do ogólnej wiedzy o świecie. Na podkreślenie jako

⁴ Leksykografia dydaktyczna w Polsce, w przeciwieństwie do europejskiej, gdzie np. w Anglii początki jej sięgają lat trzydziestych XX w., jest gałęzią nową. Publikacje z tego zakresu zaczęły się pojawiać przed dwudziestu laty. Można tu wymienić następujące pozycje: B. Bartnicka, R. Sinielnikoff, *Słownik podstawowy języka polskiego*, Warszawa 1979; Z. Cygał-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, tematycznym i alfabetycznym*, Kraków 1986; S. Hrabecowa, I. Kolińska, *Słownik podstawowy języka polskiego*, Łódź 1979; H. Metera, A. Suurna, *Ilustrowany słownik języka polskiego dla dzieci*, Warszawa 1988; A. Seretny, *A co to takiego? Obrazkowy słownik języka polskiego*, Kraków 1993; Z. Kurzowa, H. Zgólkowa, *Słownik minimum...*

całkowite *novum* zasługuje fakt, że wszystkie znaczenia są wyjaśniane tylko za pomocą wyrazów zawartych w słowniku. W ten sposób czytelnik – obcokrajowiec nie zetknie się z ani jednym wyrazem, którego by nie mógł w słowniku znaleźć i na jego podstawie zrozumieć. Wyrazy o znaczeniu przedmiotowym, dla których definicji zasób słownika podstawowego okazuje się zbyt szczupły i definicja musi brzmieć ogólnikowo, np. kot ‘nieduże zwierzę domowe’, otrzymują odpowiednią ilustrację, która staje się uzupełnieniem definicji.

Słownik składa się z dwóch części: w pierwszej wyrazy podawane są w układzie alfabetycznym, w drugiej zaś zbiera się je w 17 najogólniejszych klasach pojęciowych podzielonych dalej na bardziej szczegółowe kategorie. Dzięki takiej klasyfikacji korzystający ze słownika może znaleźć wyrazy, które tworzą wspólne pola pojęciowe, a które znajdują się w zupełnie różnych miejscach części alfabetycznej. W ten sposób połączono w jednym słowniku układ alfabetyczny z krzyżującym się z nim układem pojęciowym, dającym wgląd w semantyczno-paradygmatyczne związki między wyrazami.

Słownik poprzedza zwięzły opis gramatyczny języka polskiego z podkreśleniem konstrukcji sprawiających kłopot cudzoziemcom, kończy zaś indeks wyrazów użytych w słowniku oraz ich tłumaczenia na język francuski, niemiecki i angielski dla osób, którym nie wystarczyłyby zawarte w słowniku objaśnienia.

Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego dzięki zastosowanej metodzie, starannemu opracowaniu, pięknej szacie graficznej stał się wybitnym osiągnięciem współczesnej polskiej leksykografii. Wraz z wydanym w 1998 roku *Słownikiem synonimów polskich* umocnił pozycję prof. Kurzowej również w gronie polskich leksykografów.

Wszystkie omawiane tu słowniki autorstwa Zofii Kurzowej dowodzą doskonałego opanowania warsztatu leksykograficznego. Wskazują także na Jej działalność dydaktyczną w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego. Kierowała Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UJ (1970-1972). Był to pierwszy ważny okres w rozwoju tej dyscypliny wiedzy naukowej i dydaktycznej. Wówczas w Studium kształcili się przede wszystkim Wietnamczycy i młodzież polonijna ze Stanów Zjednoczonych. W latach 1988-90 była członkiem Komisji Ekspertów MEN, która przygotowywała programy nauczania języka polskiego jako obcego – wydane w 1992 r. W tomie *Język polski jako obcy. Programy nauczania* Jej zainteresowania kierowane były głównie na stan nauczania i sytuację języka polskiego na terenach Związku Radzieckiego, a następnie w państwach powstałych po jego upadku.

Podkreślenia godne w tej dziedzinie są cenne publikacje, takie jak: *Język polski w ZSRR. Historia, stan współczesny, potrzeby badawcze*, „Przegląd Polonijny” X; *Sytuacja społeczna i językowa polonii litewskiej*, „Życie Literackie”; *Język polski w ZSRR*, w: *Język polski w świecie*, red. W. Miodunka (1990). Oprócz danych historycznych i materiałowych znajdujemy w nich uwagi natury bardziej teoretycznej, na przykład w ostatnim artykule trafne zdefiniowanie pojęcia Polonii, jako „całości polskiej grupy etnicznej, mieszkającej na stałe poza granicami państwa polskiego. Członkowie tej grupy zachowują niezależne od miejsca urodzenia, posiadanego obywatelstwa oraz używanego języka poczucie łączności duchowej i kulturowej z rodakami i Polską. Polonia zagraniczna jest zasadniczo następstwem wychodźstwa z ziem polskich i powstania w krajach osiedlenia skupisk związanych wspól-

notą pochodzenia”. Definicja, jak słusznie stwierdza Autorka, nie daje się w pełni odnieść do pojęcia Polonii radzieckiej, ponieważ nie jest wynikiem wychodźstwa. Po czym wylicza i omawia źródła pochodzenia ludności polskiej w ZSRR.

W bogatym dorobku naukowym Z. Kurzowej nie brak prac dotyczących poprawności i kultury języka. Autorka podejmowała w nich problem konieczności edukacji w zakresie znajomości normy literackiej języka polskiego, która w wyniku znamiennych przemian społecznych w powojennej Polsce została zerwana. Sprzeciwiała się upowszechniającym się tendencjom, zwłaszcza w mediach, akceptacji daleko posuniętej wariantowości, unifikacji, upraszczania i zubożenia języka.

Pisała na ten temat m.in. w artykułach: *Struktury językowe z pierwszym członem nowo* (1976); *Wyrazy natrętne. Moda i beżmyślność* (1978); *Problem wymowy w ujęciu leksyko-graficznym. Uwagi i postulaty na marginesie „Słownika wymowy polskiej”* (1979); *O pewnych konstrukcjach narzędnikowych we współczesnym języku polskim* (1986); *My i nasz język* (teksty i redakcja naukowa dziesięcioodcinkowego cyklu telewizyjnego, 1983). Ponadto, przygotowała i wstępem opatrzyła dwa wydania *Sztuki mówienia* B. Wieczorkiewicza (wyd. IV – 1978, wyd. V – 1980).

Prof. Z. Kurzowa wniosła wielki wkład w rozwój dydaktyki uniwersyteckiej. W latach siedemdziesiątych była pierwszą, która wprowadzała nowoczesne metody w zakresie słowotwórstwa. Jej wykłady, zawsze perfekcyjnie przygotowane, jasno i zarazem dogłębnie ujmujące przedstawione zagadnienia, cieszyły się dużą popularnością.

Była wymagającym promotorem i mistrzem, jednocześnie bardzo życzliwym i oddanym swoim uczniom nauczycielem. Dbała o rozwój młodej kadry naukowej, o terminowe zdobywanie przez nią stopni naukowych. Wypromowała ponad 20 doktorów, opiekowała się wieloma habilitacjami. Zawsze dzieliła się swoją rozległą wiedzą i olbrzymim doświadczeniem badacza. Swoim przykładem uczyła mądrości i bezwzględnej uczciwości. Konsekwentna w realizacji podejmowanych zadań naukowych, skromna, nie narzucała swoich poglądów, lecz cierpliwie wysłuchiwała zdania młodych autorów, dyskretnie podsuwała właściwe rozwiązania problemów. Stworzyła swego rodzaju własną szkołę badaczy współczesnego języka polskiego. Niespotykana punktualna, skrupulatna i sprawiedliwa w licznych recenzjach rozpraw doktorskich, habilitacyjnych, profesorskich i wydawniczych, darzona była powszechnym szacunkiem.

Profesor Kurzowa była racjonalistką, wielką indywidualnością i niepowtarzalną osobowością, która między innymi ujawniała się w niepotykanej działalności w walce z wieloletnią chorobą, o której nikt nie wiedział, a czas jej trwania wypełniony był intensywnymi pracami wieńczonymi znakomitymi dziełami. Mimo pozornego chłodu, była człowiekiem niezwykle wrażliwym i pomocnym we wszelkiego typu troskach i kłopotach swoich uczniów, kolegów i współpracowników.

Nigdy nie zabiegała o rozgłos i popularność. Te zapewniały Jej doskonale zagospodarowany przez pracę twórczą ograniczony czas ludzkiego życia, wielkie dzieła naukowe, niezwykła kultura i osobisty urok, mądrość, tolerancja i prawość. Prof. Zofia Kurzowa na stałe zapisała się w dziejach polskiej i słowiańskiej myśli językoznawczej.

BIBLIOGRAFIA

- Kurzowa Z. (red.), *Badania nad językiem telewizji polskiej. Studia metodologiczne i opisowe*, Warszawa 1985.
- Kurzowa Z., *Język polski Wileńszczyzny i kresów północnowschodnich XVI-XX w.*, Warszawa-Kraków 1993.
- Kurzowa Z., *Elementy kresowe w języku powieści powojennej*, Warszawa 1975.
- Kurzowa Z., *Polszczyzna Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich*, Warszawa-Kraków 1983.
- Kurzowa Z., Szpiczakowska M., *W poszukiwaniu przedmiotu, celów i metod badawczych*, [w:] *Badania nad językiem telewizji polskiej...*, s. 21.
- Kurzowa Z., Śliwiński W., *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, Kraków 1994.
- Kalkowska A., *Prof. Zofia Kanwyn-Kurzowa (1931-2003)*, „Gazeta Wyborcza” 2003 (Kraków), 18 maja.
- Kapuścik J. (red.), *Współcześni uczeni polscy*, [w:] *Słownik biograficzny*, t. 2: H-Ł, Warszawa 1999, s. 595-596.
- Miodunka W., *Elementy językowe w przekazach telewizyjnych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1979, nr 1, s. 29-40.
- Miodunka W., *Z pamięci indywidualnej do pamięci zbiorowej. O drodze naukowej Profesor Zofii Kurzowej*, [w:] *Studia językoznawcze. Dar przyjaciół i uczniów dla Zofii Kurzowej*, red. Z. Cygal-Krupa, Kraków 2002.
- Pikoń K. (red.), *Złota księga nauki polskiej 2000. Naukowy przelotu wieków*, Gliwice 2001, s. 275.
- Ropa A., *Próba klasyfikacji występujących w telewizji odmian języka*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1979, nr 1, s. 41-48.
- Skarżyński M., *W dwusetną rocznicę urodzin autora „Pana Tadeusza”. Mickiewicz – Kresy – język. Rozmowa (...) z panią prof. dr. hab. Z. Kurzową, kierownikiem Katedry Współczesnego Języka Polskiego w Instytucie Filologii polskiej UJ*, „Kurier Wileński” 1997, nr 234(a)-235(b).
- Pyrowicz M., *W poszukiwaniu siebie. Wspomnienia i refleksje*, t. 1 i 2, Lublin 1988.
- [Zespół red.], *Kto kim jest w Polsce*, edycja 4, Warszawa 2001, s. 486.

Zofia Cygal-Krupa

